

УДК 338.27

Жадан Т.А.

старший викладач кафедри економічного аналізу та обліку
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»

ОСНОВНІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ОЛІЙНО-ЖИРОВОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

THE BASIC STAGES OF FORMATION AND DEVELOPMENT OF THE STATE SUPPORT FAT-AND-OIL INDUSTRY IN UKRAINE

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто вітчизняний досвід державної підтримки олійно-жирової галузі після набуття незалежності України. Виділено три етапи її становлення та розвитку: перший – 1991–1998 рр., другий – з 1999 р. по 15.05.2008 р., третій – з 16.05.2008 р. по теперішній час. На кожному етапі охарактеризовано вплив інструментів державної підтримки на розвиток олійно-жирової галузі України. Виділено проблеми використання інструментів державної підтримки олійно-жирової галузі України на сучасному етапі її розвитку.

Ключові слова: олійно-жирова галузь, державна підтримка, цінове регулювання, фінансова підтримка, державні закупівлі, податкове стимулювання, інструменти митно-тарифного та нетарифного регулювання.

АННОТАЦІЯ

В статье рассмотрен отечественный опыт государственной поддержки масложировой отрасли после получения независимости Украины. Выделены три этапа ее становления и развития: первый – 1991–1998 г., второй – с 1999 г. по 15.05.2008 г., третий – с 16.05.2008 г. по настоящее время. На каждом этапе охарактеризовано влияние инструментов государственной поддержки на развитие масложировой отрасли Украины. Выделены проблемы использования инструментов государственной поддержки масложировой отрасли Украины на современном этапе ее развития.

Ключевые слова: масложировая отрасль, государственная поддержка, ценовое регулирование, финансовая поддержка, государственные закупки, налоговое стимулирование, инструменты таможенно-тарифного и нетарифного регулирования.

ANNOTATION

The article considers the national experience of state support for fat-and-oil industry in the after independence Ukraine period. Three stages of formation and development of state support had been allocated: the first stage – 1991–1998, the second stage – from 1999 on 15.05.2008, the third stage – from 16.05.2008 to the present. Influence of instruments of the state support on fat-and-oil industry of Ukraine had been researched at each stage. The problems of using instruments of state support for the fat-and-oil industry in Ukraine had been allocated at the present stage of its development.

Keywords: fat-and-oil industry, state support, price regulation, financial support, public procurement, tax incentives, instruments tariff and nontariff regulation of foreign trade.

Постановка проблеми. Поглиблення кризових явищ в економіці України, які характеризуються високими темпами інфляції, різким падінням купівельної спроможності населення, спадом промислового виробництва, падінням ВВП, скороченням притоку прямих іноземних інвестицій та експорту товарів і послуг, потребує прискореного розвитку базових і перспективних галузей вітчизняної економіки, серед

яких важливе місце належить олійно-жирової галузі України.

Олійно-жирова галузь, демонструючи динамічний розвиток протягом останніх років, є надійним фундаментом зміцнення продовольчої безпеки країни, базисом розширення її експортного потенціалу, джерелом надходження валютної виручки до державного бюджету, обсяги якої за 2006–2014 рр. зросли в 4,4 рази – до 4,8 млрд. дол. США, та покриття дефіциту платіжного балансу України за рахунок позитивного сальдо зовнішньої торгівлі, яке за цей період збільшилось в п'ять разів – до 4,5 млрд. дол. США. Незважаючи на втрату значної частини промислового та експортного потенціалу на анексованій території АР Крим та у ході збройного конфлікту на Донбасі, олійно-жировій галузі у 2014 р. вдалося зберегти лідируючі позиції у світовому експорті соняшникової олії з часткою ринку 60% і географією поставок до 112 країн світу.

Зростаюча роль олійно-жирової галузі у подоланні кризового стану та відновленні економічного зростання національної економіки України вимагає формування дієвої системи її державної підтримки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням розвитку теорії та практики державної підтримки окремих галузей та секторів економіки присвячені праці таких вітчизняних і зарубіжних вчених, як О. Бородіна, М. Булат, О. Гудзь, А. Діброва, М. Кизим, С. Кирилюк, А. Митин, Б. Пасхавер, В. Хаустова, О. Шубравська, В. Шумейко та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте поза увагою науковців залишаються питання щодо формування ефективного механізму державної підтримки олійно-жирової галузі України.

Мета статті полягає у виділенні основних етапів становлення державної політики підтримки олійно-жирової галузі після набуття незалежності України, визначенні її ключових інструментів та характеристиці їх впливу на розвиток олійно-жирової галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз становлення державної політики підтримки олійно-жирової галузі після набуття незалежності України дозволив виділити три

етапи її розвитку: перший – 1991–1998 рр., другий – з 1999 р. по 15.05.2008 р., третій – з 16.05.2008 р. по теперішній час (рис. 1).

На першому етапі (1991–1998 рр.) свого становлення політика підтримки олійно-жирової

галузі спрямувалася на її кардинальну реорганізацію, суть якої зводилася до роздержавлення та приватизації державних підприємств галузі, зміни форм власності та господарювання. Цей період характеризувався глибокою платіжною

Методи та інструменти державного регулювання та підтримки розвитку олійно-жирової галузі	Правові	Адміністративні	Економічні
	<p>1. Закони України «Про власність», «Про підприємництво», «Про господарські товариства», «Про приватизацію державного майна», «Про безпечність та якість харчових продуктів» від 23.12.1997 р. № 771/97-ВР, «Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції» від 17.07.1997 р. № 468/97-ВР.</p> <p>2. Декрети КМУ «Про вивізне (експортне) мито у 1993 році», «Про Єдиний митний тариф України», «Про квотування і ліцензування експорту товарів (робіт, послуг)», «Про стандартизацію і сертифікацію».</p> <p>3. Постанови КМУ «Про внесення змін до ставок ввізного мита на окремі види товарів», «Про перелік товарів (продукції, робіт, послуг), експорт яких забороняється за бартерними (товарообмінними) операціями»</p>	<p>1. Інструменти нетарифного регулювання експорту (імпорту) ОЖП: - 1993 р. - запроваджені квоти і ліцензії на експорт насіння соняшнику, рапсу; муки і шроту із насіння олійних культур, жирів і олій рослинного походження; - 1997 р. - встановлено порядок нетарифного регулювання імпорту олійної сировини та продуктів її переробки (обов'язкова сертифікація, санітарно-епідеміологічний, радіологічний контроль); - 1998 р. - заборона експорту насіння соняшнику та олії соняшникової за бартерними операціями.</p> <p>2. Стандарти, технічні умови, технологічні регламенти, інструкції на виробництво ОЖП та контроль її якості.</p>	<p>1. Інструменти тарифного регулювання експорту (імпорту) олійно-жирової продукції: - 1993 р. - встановлено ввізне (експортне) мито на насіння льону – 10%, ріпаку, соняшнику; жири і масла рослинного походження – 30%; - 1993 р. - запроваджено ввізне (імпортне) мито на: сою за ставкою (пільгова / повна – 5/10%); насіння льону, рапсу, соняшнику – 2/5%; олію соєву, ріпакову, соняшникову та її фракції, маргарини – 10/20%; - 1994 р. - скасовано експортне мито на насіння льону, ріпаку, соняшнику, жири і олії рослинного походження; - 1996 р., 1997 р. - введені нові, вищі ставки ввізного мита на імпорт олійного насіння та олійно-жирову продукцію.</p> <p>2. Знижено податкове навантаження на суб'єктів господарювання ОЖГ: 1995 р. - знижено ставку ПДВ з 28% до 20%; 1997 р. - зменшено нарахування на фонд заробітної плати до соціальних фондів з 51 до 47,5%</p>

Рис. 1. Основні етапи становлення та розвитку державної політики підтримки олійно-жирової галузі України

Джерело: власна розробка автора

кризою, гіперінфляцією, лібералізацію цін, фінансово-кредитної системи, зовнішньоекономічної діяльності та призупиненням практично всіх форм державної підтримки. У січні 1993 р. для забезпечення внутрішніх продовольчих потреб в олійній сировині та продуктах її переробки, стримування їх продажу за кордон були введені вивізні (експортні) мита на насіння льону – 10%, ріпаку, соняшнику, жиру та олії рослинного походження – 30% та запроваджені квоти і ліцензії на експорт насіння соняшнику і рапсу, муки і шроту із насіння олійних культур, жирів і олій рослинного походження. В той же час ставки ввізного (імпортного) мита на насіння олійних культур та олійно-жирову продукцію було встановлено на достатньо низькому рівні. Отже, умови для імпорту олійної сировини та продуктів її переробки були значно вигіднішими, ніж для їх експорту.

Скасування експортного мита на насіння соняшнику з 01.01.1994 р. призвело до його масового експорту з України, дефіциту на внутрішньому ринку, зниженню завантаженості переробних потужностей олійно-жирової галузі та скороченню обсягів виробництва соняшникової олії. Нестача соняшникової олії та продуктів її переробки вітчизняного виробництва для задоволення внутрішніх потреб країни стало однією з причин збільшення їх імпорту. Кінець 1998 р. рівень споживання рослинної олії населенням України знизився до 8,2 кг/рік, значна частка суб'єктів господарювання олійно-жирової галузі перебувала у стадії банкрутства, а заборгованість по заробітній платі перевищувала півторарічний період [1]. Кризовий стан олійно-жирової галузі створив реальну загрозу продовольчій безпеці України, що вимагало вжиття невідкладних заходів по відновленню її роботи.

На II етапі (з 1999 р. по 15.05.2008 р.) акцент державної регуляторної політики з лібералізації ринку олійно-жирової продукції поступився місцем політиці, орієнтованої на самозабезпечення внутрішнього ринку рослинною олією власного виробництва, скорочення імпорту та підвищення рівня її споживання до раціональних норм. Першим кроком у цьому напрямку стало прийняття Закону України «Про ставки вивізних (експортних) мита на насіння деяких видів олійних культур» від 10.09.1999 р. № 1033-XVI, яким встановлювалися ставки вивізних (експортних) мита на насіння олійних культур (льону, соняшнику, ріпак) у розмірі 23% до митної вартості товару, що робило експорт насіння соняшника недоцільним та дозволило спрямувати його на вітчизняні переробні потужності. Але у 2001 р. насіння соняшнику продовжувало вивозитись з території України за операціями з давальницькою сировиною. Законом України «Про внесення змін до деяких Законів України» від 21.06.2001 р. № 2555-III було заборонено вивезення з митної території України насіння соняшнику, що

використовувалось в операціях з давальницькою сировиною у зовнішньоекономічних відносинах, та знижено ставки експортного мита на насіння льону, соняшнику та ріпак до 17%.

Поступова стабілізація внутрішнього ринку рослинної олії створила сприятливі умови для притоку інвестицій в галузь. Розпочалася корпоративізація олійно-жирової галузі, реконструкція існуючих та будівництво нових підприємств галузі, впровадження сучасних технологій та обладнання з виробництва високоочищених олій та високоякісних гідрованих та переетерифікованих жирів, систем управління якістю на основі міжнародних стандартів ISO-9000 та екологічних стандартів ISO-14000. Як результат, збільшилися обсяги виробництва та експорту рослинної олії, а рівень її внутрішнього споживання населенням перевищував раціональні норми. Підготовка України до вступу в СОТ, експортна спрямованість олійно-жирової галузі визначили нові пріоритети на шляху її розвитку та необхідність у зміні інструментів державної підтримки.

III етап (з 16.05.2008 р. по теперішній час) розпочався зі вступом України до СОТ. В національне законодавство було внесено суттєві зміни з метою приведення торговельної політики України у відповідність до вимог СОТ, зокрема, з питань лібералізації доступу на внутрішній ринок. У відповідності із зобов'язаннями перед СОТ зв'язане імпортне мито на соняшникову олію було встановлено на відносно високому рівні – 30%, а вивізне (експортне) мито на насіння соняшнику – знижено з 17% до 14% з подальшим щорічним зменшенням на 1% – до значення 10% у 2012 р.

Слід зазначити, що вибір інструментів державної підтримки олійно-жирової галузі України на сучасному етапі її розвитку обмежується міжнародними угодами (Угодами СОТ, Угодою з ЄС про створення ПВЗВТ), а її можливі механізми визначаються Господарським, Податковим, Митним кодексами України, законами України «Про державну підтримку сільського господарства», «Про здійснення державних закупівель», «Про зовнішньоекономічну діяльність» та ін.

Відповідно до цих нормативно-правових актів, основними інструментами державного регулювання та підтримки розвитку олійно-жирової галузі є: цінове регулювання, фінансова підтримка, державні закупівлі, податкове стимулювання, засоби митно-тарифного та нетарифного регулювання експорту/імпорту олійної сировини та продуктів її переробки.

Здійснення державного цінового регулювання ринку олійної сировини та продуктів її переробки передбачено Законом України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24.06.2004 р. № 1877-IV, згідно якого держава здійснює регулювання гуртових цін окремих видів сільськогосподарської продукції, встановлюючи мінімальні та макси-

мальні інтервенційні ціни, а також застосовуючи інші заходи при дотриманні правил антимонопольного законодавства та правил добросовісної конкуренції. Об'єктами державного цінового регулювання є соя, насіння сояшнику, ріпаку, льону, а з 2009 р. – сояшникове олія. Відповідно до ринкової кон'юнктури, Кабінет Міністрів України запроваджує державне цінове регулювання окремих об'єктів державного цінового регулювання [2]. З 2009 р. по теперішній час на олійну сировину та сояшникову олію державне цінове регулювання жодного разу не запроваджувалось.

Для недопущення неконтрольованого росту цін на сояшникову олію міським державним адміністраціям надано повноваження регулювати граничні торговельні надбавки до оптової ціни виробника не вище 15% без урахування витрат з її транспортування; а суб'єкти господарювання, які здійснюють виробництво або реалізацію сояшникової олії, у разі збільшення оптово-відпускної ціни протягом місяця на 1% зобов'язані її декларувати.

Фінансова підтримка суб'єктів господарювання олійно-жирової галузі через механізм здешевлення кредитів та компенсацію лізингових платежів передбачена Законом України «Про державну підтримку сільського господарства», згідно з яким здешевлення кредитів відбувається в режимі кредитної субсидії (субсидування частини плати (процентів) за використання кредитів, наданих банками в національній та іноземній валюті), а компенсація лізингових платежів – у частковому відшкодуванні сплачених суб'єктами господарювання олійно-жирової галузі лізингових платежів за придбані техніку та/або обладнання для олійно-жирової галузі на умовах фінансового лізингу. Кредитна субсидія (компенсація лізингових платежів) надається на конкурсній основі за короткостроковими, середньостроковими та довгостроковими кредитами та/або договорами фінансового лізингу поточного чи попередніх років [2].

Порядок та розмір кредитної субсидії визначається Кабінетом Міністрів України. Чинний Порядок отримання права на компенсацію суб'єктами господарювання олійно-жирової галузі містить ряд організаційних недоліків, серед яких можна виокремити наступні.

По-перше, позичальникам для отримання права на компенсацію за кредитами та лізинговими платежами необхідно подати конкурсним комісіям понад десятка документів. Утворення конкурсних комісій, визначення умов і критеріїв проведення конкурсу віднесено до компетенції райдержадміністрацій, що призводить до появи цілої низки різних положень проведення конкурсу. Причому рішення конкурсні комісії приймають на закритому засіданні. Тобто передбачені умови конкурсного відбору для позичальників великою мірою знижують доступність даної державної програми [3].

По-друге, прив'язка розміру часткової компенсації відсоткової ставки за кредитами в національній валюті до облікової ставки Національного банку України, чинної на дату нарахування відсотків, робить непрогнозованим розмір часткової компенсації для позичальників і витрати бюджету на здешевлення кредитів. Так, підвищення облікової ставки НБУ з 8% до 10% з 01.01.2008 р., з 10% до 12% з 30.04.2008 р. потребувало додаткових витрат бюджету на здешевлення кредитів, що призвело до зменшення кількості позичальників, які змогли б скористатися кредитною субсидією.

По-третє, кредитування суб'єктів господарювання олійно-жирової галузі здійснює обмежена кількість банків, серед яких: ПАТ «Райффайзен Банк Аваль», ПАТ «КБ «Фінансова ініціатива», ПАТ «Державний експортно-імпортерський банк», ПАТ «Промінвестбанк» та ПАТ «Ощадбанк України».

По-четверте, доступ до пільгових кредитів в Україні, як правило, мають великі агрохолдинги та потужні переробні підприємства. Стримуючим фактором банківського кредитування малих та середніх суб'єктів господарювання олійно-жирової галузі виступає небажання комерційних банків мати справу з мікрокредитами.

П'ятою причиною скорочення обсягів кредитування суб'єктів господарювання олійно-жирової галузі є посилення орієнтованості кредитної політики банків на споживче та житлове кредитування населення.

По-шосте, за відсутністю фінансування Міністерство аграрної політики та продовольства у 2013–2014 рр. не проводило конкурсів та не здійснювало фінансову підтримку суб'єктів господарювання АПК через механізм здешевлення кредитів та компенсацію лізингових платежів.

Таким чином, зазначені організаційні недоліки надання фінансової підтримки суб'єктам господарювання олійно-жирової галузі через механізм здешевлення кредитів потребує пошуку нових підходів до їх вирішення з урахуванням економічних інтересів усіх учасників кредитних відносин – кредиторів, позичальників і держави.

Найважливішим інструментом державної підтримки розвитку олійно-жирової галузі є державні закупівлі, порядок здійснення яких до 20.04.2014 р. регулювався Законом України «Про здійснення державних закупівель» від 01.06.2010 р. № 2289-VI, а після цієї дати новою редакцією Закону від 10.04.2014 р. № 1197-VII. Проте недосконалість та постійне внесення неспіввідповідних змін до законодавства з державних закупівель призводять до численних порушень у цій сфері, серед яких: відсутність або невідповідність оформлення документів встановленим законодавством вимогам; неоприлюднення інформації щодо закупівлі; відсутність річного плану закупівель; необґрунтоване застосування процедури закупівлі в одного учасника; здійснення поділу предмета закупівлі; порушення

строків укладання та внесення змін до істотних умов договору про закупівлю; збільшення вартості та зміна предмета закупівлі за укладеними договорами; змова між суб'єктами процедур закупівель та ін. [4]. Вказані порушення завдають значних фінансових та матеріальних втрат державі, спотворюють сутність державних закупівель та обмежують доступ широкого кола суб'єктів господарювання олійно-жирової галузі до процедур закупівель.

Вирішення проблеми збільшення обсягів виробництва олійної сировини та підвищення рівня забезпеченості нею олійно-жирової галузі багато в чому залежить від державної підтримки аграріїв – виробників олійного насіння. На даний час в умовах дефіциту державних фінансових ресурсів та відсутності реальних програм державної підтримки АПК чи не єдиною державною підтримкою аграріїв залишається податкове стимулювання, яке здійснюється шляхом введення окремої (четвертої) групи платників єдиного податку – сільськогосподарських товаровиробників (до 01.01.2015 р. – фіксований сільськогосподарський податок) та спеціального режиму оподаткування ПДВ. Проте збільшення втричі ставок єдиного податку для платників четвертої групи з 01.01.2015 р., зміни у базі оподаткування, яка розраховується виходячи з нормативної грошової оцінки 1 га с/г угідь збільшеної на коефіцієнт індексації, визначеного станом на 1 січня базового податкового року (на 01.01.2015 р. цей коефіцієнт – 3,997), майже в 21 раз посилює податкове навантаження на сільгоспвиробників.

Певних змін зазнав і спеціальний режим оподаткування ПДВ для аграріїв, який у 2015 р. здійснюється з урахуванням електронного адміністрування ПДВ та функціонування спеціальних ПДВ-рахунків. На виконання передбачених меморандумом зобов'язань української влади перед МВФ з 01.01.2016 р. заплановано скасування спеціального режиму оподаткування ПДВ та переведення аграрного сектору на загальну систему оподаткування. Також змінено і порядок бюджетного відшкодування ПДВ при експорті технічних культур товарних позицій 1205 (насіння ріпаку) і 1206 00 (насіння соняшнику) згідно з УКТ ЗЕД. Якщо у 2014 р. для сільськогосподарських підприємств – виробників цих технічних культур у разі самостійного експорту здійснювалось відшкодування ПДВ, то у 2015 р. взагалі не передбачено відшкодування ПДВ експортерам незалежно від їх статусу – сільгоспвиробник чи зернотрейдер.

Державна підтримка олійно-жирової галузі у зовнішньоекономічній діяльності базується на використанні широкого кола інструментів митно-тарифного та нетарифного регулювання. Захист внутрішнього ринку олійно-жирової продукції від аналогічних товарів іноземного походження здійснюється інструментами митно-тарифного регулювання: сплатою ввізного (імпортного) мита, податку на додану вартість

(ПДВ) та єдиного збору у пунктах пропуску. Для стимулювання експорту олійно-жирової продукції вітчизняного виробництва митні платежі не збираються.

Основним елементом митного тарифу являється мито, яке по своєму змісту і характеру відноситься до економічних регуляторів. Об'єктом оподаткування митом є олійно-жирова продукція, митна вартість якої перевищує еквівалент 100 євро, що ввозиться на митну територію України або вивозиться за межі митної території України. До олійно-жирової продукції застосовуються ставки мита, які розраховуються у відсотках до бази оподаткування (митної вартості). Залежно від країни походження на олійно-жирову продукцію встановлюється ставка ввізного (імпортного) мита: преференційна, пільгова або звичайна. Пільгова та звичайна ставка ввізного мита на сиру соняшникову олію (код відповідності в «УКТЗЕД 2014»: 1512 11 91 00) становлять 20% від її митної вартості; на іншу соняшкову олію (код відповідності в «УКТЗЕД 2014»: 1512 19 90 10) – 30%.

Наступним інструментом тарифного регулювання є податки, які, як і мито, підвищують ціну на олійно-жирову продукцію іноземного походження і ускладнюють її ввезення. Згідно Податкового кодексу України, при ввезенні (імпорті) олійно-жирової продукції на митну територію України застосовується звичайна ставка ПДВ – 20%. Операції з вивезення (експорту) олійно-жирової продукції підлягають оподаткуванню ПДВ за ставкою 0%, що надає право її експортерам на бюджетне відшкодування сум ПДВ, сплачених постачальникам. Несвоєчасне відшкодування ПДВ може призвести до автоматичного збільшення ціни олійно-жирової продукції для умов експорту та знизити її конкурентоспроможність на зовнішньому ринку [5]. Так, станом на 01.03.2009 р. сума невідшкодованого ПДВ експортерам соняшникової олії становила 725 млн. грн., а на 01.04.2010 р. – 2 млрд. грн. [6].

Нетарифне регулювання експорту, імпорту, транзиту олійно-жирової продукції базується на використанні комплексу заходів обмежувально-заборонного характеру, серед яких: заборони експорту та імпорту, кількісні обмеження експорту або імпорту, заходи, пов'язані з виконанням митних формальностей, технічні бар'єри та ін.

Відповідно до ст. 40 Закону України «Про безпечність та якість харчових продуктів» від 23.12.1997 р. № 771/97, заборонено імпорт олійно-жирової продукції, яка є небезпечною, непридатною до споживання, неправильно маркована або така, що не відповідає технічним регламентам або санітарним заходам; містить генетично модифіковані організми або вироблена з їх використанням та вводиться в обіг в Україні. Щодо експорту соняшникової олії, то з 1999 р. заборонено її бартер.

Кількісні обмеження (квотування та ліцензування) експорту (імпорту) олійно-жирової продукції в даний час не застосовуються.

Наступну групу нетарифних обмежень утворюють сертифікати, дозволи, висновки та ін., введення яких пов'язано з тим, що національні технічні, адміністративні та інші норми або правила їх застосування створюють протекціоністський бар'єр на шляху імпортованої олійно-жирової продукції. До них належать перешкоди на шляху ввезення, що виникають через відмінності між національними промисловими стандартами, систем вимірювань та інспекцій якості, вимогами техніки безпеки, санітарно-ветеринарними нормативами, правилами маркування і пакування олійно-жирової продукції.

В Україні законодавча база національної системи технічного регулювання представлена Декретом КМУ «Про стандартизацію і сертифікацію» від 10.05.1993 р. № 46-93, законами України «Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції» від 17.07.1997 р. № 468/97-ВР, «Про безпечність та якість харчових продуктів» від 23.12.1997 р. № 771/97-ВР, «Про підтвердження відповідності» від 17.05.2001 р. № 2406-III, «Про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності» від 01.12.2005 р. № 3164-IV, «Про стандартизацію» від 05.06.2014 р. № 1315-VII та ін.

Документами, що регулюють створення та виробництво олійно-жирової продукції в Україні, є нормативна (стандарти, технічні умови, методичні вказівки) та технологічна документація (рецептури, технологічні регламенти та інструкції, технічні описи). Цим самим фактично поставлено в рамки закону існування нормативних документів, що регулюють показники якості та безпечності харчової продукції, кількох рівнів та з різним ступенем правової відповідальності за їх дотримання. Серед них – технічні умови на виробництво продукції (можуть коригуватися самими виробниками); стандарти різного правового статусу (колишні республіканські, міждержавні СНД, державні, гармонізовані з європейськими нормативними документами), дотримання вимог яких є обов'язковою умовою, але впровадження їх у виробництво – добровільна справа виробника; технічні регламенти та закони на окремі харчові продукти є нормативними документами прямої дії, що передбачає безумовне виконання всіма виробниками встановлених ними вимог [7].

Оскільки при виробництві олійно-жирової продукції широко використовуються нормативні документи з низьким правовим статусом, логічним наслідком цього є випуск фальсифікованої продукції, яка не відповідає нормативним параметрам. Вимоги чинної бази вітчизняних стандартів на олійно-жирову продукцію, що включає значну частку негармонізованих нормативних документів (республіканських, колишніх союзних та міждержавних стандартів СНД), непорівнянні, а нерідко й несумісні з вимогами норма-

тивної бази ЄС та СОТ. Інструментом подолання такої невідповідності виступає повторна сертифікація продукції при її експорті.

Останніми роками багато уваги приділяється питанням безпеки продуктів харчування. ЄС прийняв спеціальну директиву, відповідно до якої в розподільну мережу допускається лише така продукція, що не становить загрози життю та здоров'ю споживачів. Невідповідність національних стандартів щодо вимог якості і безпечності олійно-жирової продукції міжнародним стандартам створює додаткові технічні бар'єри при її експорті на зовнішній ринок. Так, в ДСТУ 4492:2005 «Олія соняшникова. Технічні умови» на відміну від вимог Директиви Європейської Ради (ЄЕС) «Про встановлення максимального рівня вмісту певних забруднюючих речовин у продуктах харчування» від 19.12.2006 р. № 1881/2006 відсутні дані про вміст забруднюючих речовин, таких як: максимально допустимі рівні суми діоксинів (WHO-PCDD/F-TEQ), суми діоксинів і діоксиноподібних PCB (WHO-PCDD/F-TEQ), бензо (а)пірену.

Певні недоліки має і організація системи технічного регулювання в Україні, в якій основна увага приділяється контролю додержання формальних вимог: перевіряється не стільки безпека продукції, скільки її технічні характеристики [8, с. 11].

Істотною перешкодою при експорті олійно-жирової продукції є відмінності в санітарно-гігієнічних нормах, які встановлюються санітарно-ветеринарними службами, органами охорони здоров'я різних країн і спрямовані на захист та збереження здоров'я населення. В окремих випадках санітарно-карантинна служба вимагає від експортера надання сертифіката, що містить докладні відомості про виробництво олійно-жирової продукції, її склад, або не визнає сертифіката і сама здійснює експертизу. Отже, застосування комплексу санітарно-ветеринарних норм, які не регламентуються багатосторонніми міжнародними угодами, перетворює їх на засіб боротьби за ринки.

У міжнародній торгівлі продуктами харчування широко застосовуються обмеження, зумовлені вимогами до маркування і упаковки, які мають відповідати національним системам вимірювання і національним особливостям. У багатьох країнах існує система складних національних вимог до упаковки і маркування олійно-жирової продукції, що визначають розміри, вагу, форму упаковки і тари, зміст інформації, яку має містити маркування. Тому експортеру доводиться витратити додаткові кошти і час на виконання цих вимог, адже у протилежному випадку він не отримає дозволу на її ввезення до країни-імпортера. Саме тут і проходить межа, за якою вимоги до упаковки і маркування перетворюються на нетарифний бар'єр у міжнародній торгівлі.

Висновки. Проведені дослідження дозволили встановити, що зміна інструментів державної

підтримки олійно-жирової галузі України на кожному етапі свого розвитку здійснюється в залежності від рівня задоволення внутрішніх потреб в олійно-жировій продукції за рахунок власного виробництва (її недостатності, самозабезпеченості та перевиробництва) та необхідності захисту внутрішнього ринку від конкуруючого імпорту. Проте недосконалість існуючої політики державної підтримки олійно-жирової галузі на сучасному етапі її розвитку потребує пошуку шляхів щодо її модернізації з урахуванням передового світового досвіду, що сприятиме нарощуванню експортного потенціалу олійно-жирової галузі, збільшенню надходжень до державного бюджету від експорту олійно-жирової продукції, підвищенню її конкурентоспроможності на внутрішньому та зовнішньому ринках.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Шумейко В.М. Вплив державного регулювання на ринок олійно-жирової продукції в Україні / В.М. Шумейко // Економіка та підприємництво: зб. наук. праць молодих учених та аспірантів. – 2009. – Вип. 22. – С. 93–102.
2. Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24.06.2004 р. № 1877-IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1877-15/conv>.
3. Гудзь О.Є. Удосконалення механізму кредитних субсидій підприємств АПК / О.Є. Гудзь // Економіка АПК. – 2009. – № 9. – С. 59–61.
4. Звіти щодо функціонування системи державних закупівель у січні-грудні 2010–2014 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=Zviti>.
5. Майстренко О.В. Шляхи удосконалення порядку бюджетного відшкодування податку на додану вартість / О.В. Майстренко // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2011. – № 2. – С. 45–53.
6. Не мешайте работать масложировой отрасли Украины! – ассоциация «Укролияпром». Интервью генерального директора ассоциации «Укролияпром» Степана Капшука «АПК-Информ» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://dev.trademaster.ua/articles/188>.
7. Крисанов Д.Ф. Якість і безпечність харчової продукції / Д.Ф. Крисанов // Економіка і прогнозування. – 2010. – № 3. – С. 103–119.
8. Бернадська В.О. Аналіз наслідків впровадження актів *acquis communautaire* у законодавство України в сфері виробництва продукції рослинного походження / В.О. Бернадська; Державний департамент з питань адаптації законодавства. – Київ, 2009. – 107 с.